

CONSIDERAȚII PRIVIND HIPERCORECTITUDINEA LEXICALĂ

1. Hipercorectitudinea – considerații generale [1]

Hipercorectitudinea a fost definită adesea ca un tip de abatere lingvistică *sui generis* ce constă în aplicarea mecanică a unei analogii [2] sau a unei reguli lingvistice valabile în alte situații. Puternic marcată de factorii psiho-sociali ai comunicării, hipercorectitudinea se datorează, în esență, preocupării conștiente a vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare [3], fiind, până la un punct, o hipertrofie a simțului său lingvistic, respectiv o supralicitare a competenței sale idiomatice, ca reacție la teama, mai mult sau mai puțin justificată, de a nu greși sau a nu se exprima suficient de corect ori de „elegant” într-o situație de comunicare determinată.

În legătură cu denumirea fenomenului de care ne ocupăm, trebuie spus din capul locului că bibliografia problemei înregistrează o terminologie destul de bogată, *hipercorectitudine* fiind doar unul dintre termenii utilizați de-a lungul timpului, paralel cu care circulă (sau au circulat) în literatura de specialitate și termeni ca *hiperurbanism*, *hiperdialect(al)ism*, *regresiuni* și *false regresiuni*, *forme hipercorecte*, *pronunțări hipercorecte*, *hiperliterarizări*, *hiperzel* etc. [4], referindu-se, în general, la aceleași categorii de fapte lingvistice, dar având o arie de acoperire mai mult sau mai puțin restrânsă (întrucât se referă doar la anumite aspecte, particulare, ale fenomenului). O critică argumentată a acestor termeni a fost făcută de Theodor Hristea, autorul optând hotărât în favoarea termenului de *hipercorectitudine*: „Dintre toate denumirile care se folosesc (și care s-ar mai putea propune), termenul de «hipercorectitudine» ni se pare cel mai potrivit, întrucât el poate acoperi orice greșeli datorate preocupărilor conștiente ale subiecților vorbitoare de a scrie și de a vorbi corect, adică literar” (Hristea, *Probleme*, p. 277-278).

În ceea ce privește mecanismul care stă la baza tuturor fenomenelor de hipercorectitudine, indiferent ce forme ar îmbrăca și indiferent ce termen am adopta pentru a le numi, acesta este, fără nicio îndoială, analogia.

În legătură cu condițiile de manifestare a hipercorectitudinii este important de remarcat că, dincolo de orientarea generală pe care „simțul sistemului”, ca ansamblu de posibilități, i-o oferă, vorbitorul acționează întotdeauna sub presiunea normei, a unei „norme-model” spre care tinde. Ca și în cazul extinderii analogice, și aici avem a face cu intervenția factorului psihic, în sensul în care vorbitorii conștientizează existența normei și a caracterului ei social [5]. Așadar, putem vorbi nu numai de un simț al limbii înțelese ca sistem, ci și de un *simț al normei*, ca formă de presiune extrasistemică. Or, dacă una din cauzele care duc la crearea de forme hipercorecte este tocmai „teama de a nu greși”, aceasta dovedește că vorbitorul (posesor, de regulă, al mai multor „norme”) manifestă o preocupare permanentă față de propria-i exprimare, acționând în mod conștient în încercarea de a accede la o normă-țintă, care, de regulă, dar nu în mod necesar, este *norma literară*, mai strict codificată și al cărei prestigiu „instituționalizat” îi conferă o forță coercitivă mult mai mare [6]. Faptul că nu stăpânește în totalitate această normă îl determină să recurgă la raționamente de ordin analogic, încercând să stabilească punctele comune și să elimine diferențele dintre norma sa și norma în care încearcă să pătrundă [7]. Aplicând, uneori mecanic, raționamentul prin analogie (în baza unor

modele furnizate de memorie), „aspirantul” ajunge la rezultate neconforme cu realitățile din acea normă, dar care corespund unor „intuiții” ale sale asupra aspectului general al acesteia.

2. Hipercorectitudinea lexicală

De regulă, cei care s-au ocupat de definirea și descrierea fenomenului hipercorectitudinii s-au oprit mai mult asupra aspectelor fonetice (eventual cu reflexe în planul scrierii), mai puțin asupra celor gramaticale și foarte puțin (sau chiar deloc) asupra faptelor lexicale ce pot fi puse pe seama acestui fenomen [8]. Ignorarea nivelului lexical ca posibil teren de manifestare a hipercorectitudinii pare, la prima vedere, curioasă, măcar dacă ne gândim că, în majoritatea cazurilor, unitatea-suport a hipercorectitudinilor fonetice, gramaticale (mai ales morfologice) și grafice este chiar cuvântul. Pe de altă parte însă, în orice tip de hipercorectitudine vorbitorul tinde spre realizarea unor norme lingvistice prin adecvarea la un anumit model. Or, modelarea analogică în cazul hipercorectitudinii vizează, de cele mai multe ori, structura fonetică sau / și gramaticală a cuvântului. De aceea, situațiile de **hipercorectitudine propriu-zis lexicală** sunt destul de rare și au în vedere, mai ales, interpretarea greșită a normelor de formare a cuvintelor (în special ale derivării și compunerii).

Un exemplu în acest sens este forma (neliterară!) *antecameră*, în loc de *anticameră*. Substantivul *anticameră* „cameră de așteptare la intrarea într-un birou, într-un cabinet” reprezintă, în limba română, un calc parțial de structură morfematică, după it. *anticamera* (cf. și fr. *antichambre*). Majoritatea vorbitorilor (nespecialiști) văd însă în acest cuvânt o creație românească, mai exact un derivat cu prefix, și asta deoarece forma sa internă este suficient de transparentă, încât să permită o analiză morfematică de tipul *cameră* + pref. *anti-*. Ceea ce contrariază însă în acest „pseudoderivat” este chiar prezența, în structura sa, a prefixului neologic *anti-*, pe care vorbitorii sunt obișnuiți să-l găsească în formații (substantivale sau adjectivale) în care aportul său semantic implică ideea de opoziție („împotriva”, „contra”, „opus”), precum în exemple de tipul: *antialcoolic* „care este împotriva abuzului de alcool”, *antialergic* „contra stărilor alergice”, *antiderapant* „contra derapării și patinării autovehiculelor, împotriva alunecării schiurilor lateral sau înapoi”, *antifraudă* „împotriva fraudei”, *antidrog* „care este împotriva drogurilor”, *antidogmatic* „care respinge dogmatismul”, *antiotoman* „împotriva otomanilor” etc. Or, substantivul *anticameră* nu înseamnă, în niciun caz, „împotriva camerei”. În schimb, vorbitorii au asociat – până la un punct, corect – înțelesul acestui substantiv cu semnificația unui alt prefix neologic (cu care, de altfel, prefixul *anti-* se află în relație de paronimie), respectiv cu prefixul *ante-*, al cărui aport semantic este ideea de anterioritate („înainte”, „în față”, „anterior”), ca în exemplele: *antedată* „dată anterioară celei considerate ca prezentă sau anterioară unei date reale”, *antedeviz* „evaluare scrisă prealabilă a costului unei construcții proiectate”, *antepune* „a pune înainte”, *antevorbitor* „persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane”, *antebelic* „de dinaintea unui război”. Aici intervine și o asociere de tipul etimologiei populare. Astfel, de vreme ce *anticamera* este o „cameră de așteptare”, respectiv o încăpere amplasată „înaintea” unui birou, cabinet etc. [9], atunci, „logic” ar fi ca acest cuvânt să se fi format nu cu prefixul *anti-*, ci cu paronimul său, *ante-*. Ca urmare, numeroși vorbitori rostesc (și scriu, în același timp) *antecameră*, fiind convinși că respectă una dintre condițiile de „bună formare” a unui cuvânt prin mijloace interne, și anume condiția existenței relației semantice dintre baza de derivare și afix, ceea ce permite, totodată, și o corelare a sensului derivatului cu semnificația elementelor sale structurale (baza de derivare + derivativ):

În *antecamera* unui cabinet ginecologic așteptau mai multe paciente (www.allinfo.ro) [10].

Stancu duce Steaua în *antecamera* Europa League (www.bzi.ro).

Bulgaria va cere în noiembrie să intre în *antecamera* euro (www.revistanet.ro).

Atragem atenția că, în limba română, există, ca termen tehnic, și substantivul *antecameră*, având însă un sens cu totul diferit de paronimul său *anticameră*, și anume „compartiment al camerei de combustie a unui motor în care se injectează combustibilul și începe arderea; cameră de precombustie” (cf. MDN, s.v. *antecameră*; termenul este înregistrat și în DOOM 2):

Firma Wartisila Diesel propune utilizarea unei camere de ardere cu antecameră, din următoarele considerente: aprinderea amestecului gaz-aer în antecameră se realizează cu injecția pilot... (<http://facultate.regielive.ro>).

Interesant este însă faptul că și acest termen se află în relație etimologică cu it. *anticamera* (eventual și cu fr. *antichambre*), ceea ce înseamnă că aici avem a face fie cu un calc total [11], fie, mai curând, tot cu o formă hipercorectă, acceptată însă de limba literară.

Prin urmare, apariția formei *antecameră* cu sensul „anticameră” este rezultatul unei atitudini hipercorecte, constând într-o falsă interpretare a structurii morfematice a substantivului *anticameră*, și încadrarea, prin sens, a acestuia în categoria cuvintelor formate cu prefixul neologic *ante-*. La aceasta a contribuit, desigur, analogia cu cele câteva zeci de derivate cu acest prefix analizabile în limba română (cf. FCLR. *Prefixele*, p. 47-50). Pe de altă parte, modificarea formei *anticameră* în *antecameră* se explică, așa cum am precizat deja, și prin etimologie populară, sensul termenului contribuind decisiv la remodelarea formei.

Conform unei reguli ce respectă principiul fonetic de la baza ortografiei limbii române, în derivatele cu prefixe de la baze care încep cu aceeași consoană în care se termină prefixul se scrie cu literă dublă (= consoane duble, care se pronunță amândouă; cf. DOOM 2, p. XLIX-L). În această categorie se găsesc derivate ca: *înnoda, înnopta, înnegri; interregional, interrasiial, interregn; transsiberian, transsaharian, transsexual; posttonic, posttotalitar, posttraumatic* etc.

O situație aparte prezintă verbele românești (și derivatele lor) *înota* și *îneca*. Primul dintre ele continuă lat. pop. *innotare* (lat. clas. *innatare* „a pătrunde înot în...”, „a înota în...”), ceea ce presupune o bază lat. **notāre*, în loc de *natare* „a înota” (cf. CDDE, s.v. *înnota*; Ciorănescu, DER, s.v. *înota*). De altfel, în textele vechi este atestată și forma *nuta*, care continuă direct lat. **notāre* [12].

Cel de-al doilea verb, *îneca*, este creat pe teren românesc prin derivare cu prefixul *în-* de la vechea bază *neca* „a sufoca, a omorî fără vărsare de sânge; a strangula, a sugruma”, moștenită din latină (lat. *nēcāre* „a ucide, a omorî, a sufoca”) și atestată în textele din secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, ILR, II, p. 226).

Inițial, atât *înota*, cât și *îneca* (împreună cu derivatele lor), erau scrise cu literă dublă, deci *înnota, înneca*, așa cum, de altfel, sunt înregistrate și în primele noastre dicționare.

Menționăm că verbele *înota* și *îneca*, ca și derivatele lor, apar notate cu dublu *n* încă în primul dicționar al limbii române (*Dictionarium valachico-latinum*, ~ 1650): *ennek, ennekumè, enneketurè; ennot, ennotat, ennotish* „înotând” (cf. DVL, p. 307). Aceeași notație etimologică întâlnim și în dicționarele de mai târziu: în dicționarul lui Ioan Bobb (tom. I, 1822): *innec, innecare, innecat, innecume; innot, innotare, innotatoriu, innotatoare* (Bobb, Dicționar, I, p. 548, 550); în *Lexiconul budan* (1825): *innecăciosu, innecu, are; innotare, innotătoriu, innotu* (p. 307-308); în primul dicționar academic al limbii române (vol. II, 1876): *innecare, innecatiosu, innecatoriu, innecatu, innecu; innotare, innotatoriu, innotatu, innotu* (Laurian – Massim, DLR, II, p. 74-75); în dicționarul etimologic al lui Alexandru Cihac (vol. I, 1870): *innec, innecare, innecat, innecăcios, innecăciune, innecător, innecătură; innot, innotare, innotat, innotător, innotătură* (Cihac, *Dictionnaire*, p. 127-128); în dicționarul etimologic al lui Candrea și Densusianu (1907-1914): *înneca, înnecător, înnecăciosînnecătură, înnecăciune; înnota, înnotătură, înnotiș* (CDDE, p. 208, 214). Deja în dicționarele de la începutul secolului XX, cele două verbe, împreună cu familia lor lexicală, apar notate cu un singur *n*, ca „normă lexicală”, formele cu dublu *n* fiind notate eventual doar ca variante (uneori chiar în paranteză). Așa procedează, de pildă, Sextil

Pușcariu în dicționarul său etimologic din 1905: *î nec* (*înnec*); *î not* (*înnot*) (Pușcariu, EW, p. 72, 75), sau H. Tiktin, în dicționarul său român-german (vol. II, 1903): *î nec*, *î necăcios*, *î necăciune*, *î necătură*; *î not*, *î nota* (Tiktin, DRG, p. 805, 824) [13].

Odată cu pierderea sentimentului legăturii dintre aceste derivate și bazele lor, paralel cu ieșirea din uz a acestor baze, verbele respective încep să fie scrise *î nota* și *î neca*. Scrierea cu un singur *n* este justificată de lipsa de transparență a vechilor grafii *înnota* și *înneca*, în condițiile în care nu mai poate fi identificat cuvântul primitiv începător cu această consoană la care s-a adăugat prefixul *î n-*. Vechile verbe *nota* (*nuta*) și *neca*, moștenite din latină, au dispărut din limbă, sub această formă, astfel încât derivatele lor *î nota* și *î neca* nu mai pot fi analizate, astăzi, în formula: prefixul *î n-* + un cuvânt românesc care începe cu consoana *n* (cf. *înnegri* < *î n-* + *negru*; *înnopta* < *î n-* + *noapte*), plasându-se, astfel, în aceeași categorie cu compusele *înainte*, *înapoi*, *înalt* (cf. Hristea, *Sinteze*, p.188).

Prin urmare, în ortografia actuală a limbii române, derivatele *î nota* și *î neca* se scriu cu un singur *n*, iar practicarea vechilor grafii *înnota*, *înneca* reprezintă, astăzi, un fapt de hipercorectitudine lexicală, cu toată justificarea etimologică inițială:

Un tânăr de 17 ani s-a înnecat ieri, miercuri, 8 iulie a.c., în așa-numita "baltă a morții" (www.ziarulorizont.ro).

Tânărul despre care se presupunea că s-ar fi înnecat în Târnăvă este bine sănătos (www.sighisoaraonline.com).

Pentru cei interesați de cursurile pentru înnot vă rugăm sunați la următorul număr ... (www.complexdolcevita.ro).

Apa curată, peștii înnotau lângă picioarele noastre - cam 30 de metri apa abia trece ușor peste genunchi (amfostacolo.ro).

În aceeași categorie (fiind la fel de nerecomandabile) intră și variantele grafice *înnainte*, *înnapoi* sau *înnalt*, rezultate, la rândul lor, din încadrarea analogică în categoria derivatelor cu prefixul *î n-*, printr-o falsă analiză a structurii lor morfematice (*î n-* + **nainte*; *î n-* + **napoi*; *î n-* + **nalt*).

Variantele *nainte*, *napoi*, *nalt*, curente în limbajul oral (dar și în textele vechi), au caracter popular și regional, ele existând și în dialectele din sudul Dunării (cf. ar. *năinte*, megl. *nainti*; ar. *năpoi*, megl. *năpoi*; ar. [a]naltu, megl. *nalt*). Apariția lor implică, în primul rând, o falsă analiză de tipul *î n-* + **nainte*, **napoi*, **nalt*. Alexandru Ciorănescu, consideră, de pildă, că prezența lui *î n-* din *înalt* s-ar explica nu atât prin lat. *in alto*, adverb folosit ca adjectiv (*in altum*; cf. CDDE, DA, s.v. *înalt*), cât „din rațiuni de fonetică sintactică, pe baza unor expresii ca *în altul* (*cerului*), *din alt*, înțelese ca *în nalt*, *din nalt*; ceea ce ar explica și preferința pop. pentru forma *nalt*, în loc de *înalt*” (Ciorănescu, DER, s.v. *înalt*). O situație oarecum similară avem în cazul adverbului *înainte*. Lat. *ab ante*, al cărui rezultat normal, **ainte*, a trecut la *ainte*, probabil prin analogie cu alternanța vocalică *î / i* din *cuvânt-cuvinte*, *mormânt-morminte* (cf. Ciorănescu, DER, s.v. *înainte*) [14]. *Ainte*, păstrat și în ar., apare în textele din secolele XVI-XVII numai în compuse ca *deinte*, (*î*)*nainte*, *mainte* (< *mai ainte*), *mainainte*, *mai deinte*, *demainte* (cf. FCLR, p. 260-261). Compunerea cu *în* este, deci, normală (cf. *împrejur*, *împreună*, *înadins* etc.) [15]. Interpretarea lui *înainte* ca *în nainte* a făcut posibilă apariția variantei *nainte*. De o astfel de interpretare era susceptibil și antonimul său, *înapoi* (< *în* + **apoi*, analizat ca *în* + **napoi*) [16].

Îndepărtați parasolarul de pe parbriz înnainte de a porni motorul (forum.realitatea.net).

Gândește-te bine înnainte să fumezi. Gândește-te bine înnainte să prizezi. Gândește-te bine înnainte să semnezi. Gândește-te bine înnainte să votezi... (blogs.myspace).

Alexandra Dinu vrea înnapoi în România. Își ia casă în București... (www.showbiz-celebrity.com).

Dacă aş putea să dau timpul înnapoi aş cere ajutor de la psiholog, psihiatru orice (raspunsuri.rol.ro).

Dacă ești *înmalt* și ai mâini scurte nu prea te ajută. Eu am 1,83 și 2,32 cu mâna întinsă, un coleg de echipă are 1,71 și 2,28 cu mâna întinsă. El nu sare nici măcar 40 cm eu sar +70, deci și cei *înmalți* "suferă" de detență (www.numaibaschet.ro)

L-a salvat solidaritatea ziarștilor și insistențele la cel mai *înmalt* nivel, chiar dacă legea UE îl proteja într-un fel (www.ziua.net) [17].

3. Hiperurbanismele lexicale

Un punct de vedere interesant în legătură cu hipercorectitudinea lexicală găsim exprimat la Iorgu Iordan, în articolul *Hiperurbanisme lexicale* (publicat în volumul colectiv *Semantică și semiotică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981). Atrăgând atenția că, în cazul hipercorectitudinii, intervine nu numai teama de a nu greși (deci preocuparea pentru normele de corectitudine), ci și o anumită grijă, ba chiar dorință de a vorbi frumos, elegant, distins, autorul consideră că un astfel de interes se manifestă mai ales în ceea ce privește selecția materialului lexical, și asta deoarece „vorbitorii sunt mai atenți la vocabularul pe care îl folosesc ei înșiși și partenerii lor decât la aspectul fonetic și cel gramatical al materialului utilizat în conversațiile curente” (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 311). Cum deosebirile de ordin lexical sunt mai sensibile pentru vorbitori când între ei există diferențieri diastratice (în special după originea rurală – sau doar presupusă astfel – și cea urbană), Iordan e de părere că faptele din domeniul vocabularului ce sunt produsul în întregime al dorinței oamenilor de a se exprima cult sau „elevat” (acest din urmă termen fiind el însuși un asemenea produs) ar trebui numite, mai adecvat, *hiperurbanisme* (cu atât mai mult, cu cât, în cazul lor, nu se pune problema unei exprimări „corecte”, ci doar „adecvate” la un anumit tip de discurs) [18].

Termenul de *hiperurbanism* este frecvent întrebuintat în literatura de specialitate (mai ales în filologia clasică și în romanistică) [19], de cele mai multe ori paralel cu termenul de *hipercorectitudine*, sau chiar substituindu-l pe acesta, ceea ce lasă impresia că ambii termeni acoperă același concept. În realitate, utilizarea termenului de *hiperurbanism* prezintă atât un avantaj, cât și un neajuns. Avantajul constă în referirea explicită pe care o face la determinările sociolingvistice ale fenomenului hipercorectitudinii, la faptul că vorbitorii conștientizează existența unor diferențe lingvistice în spațiul geografic, dar și între straturile socio-culturale ale comunității lingvistice, judecând anumite fapte de limbă nu doar prin grila impusă de norma literară (cei mai mulți știu doar „cum se spune”, nu și „cum trebuie să se spună”), ci și prin prisma opoziției (extralingvistice) *rustic / urban* („așa zic țărani” vs „așa zic cei de la oraș”). Cât privește „dezavantajul”, acesta se referă la pericolul de a confunda „vorbirea orășenească” cu limba literară, și, de aici, impresia, falsă, că, în cazul hipercorectitudinii, vorbitorii reacționează mai mult față de o exprimare „rurală” sau „țărănească” [20]. În realitate, așa cum notează Theodor Hristea, „de cele mai multe ori nu avem de-a face cu o «urbanizare» în sensul propriu al cuvântului, ci pur și simplu cu greșeli de limbă sau de scriere, izvorâte din teama de a nu greși (adică de a nu se conforma normelor limbii literare)” (Hristea, *Probleme*, p. 281). În plus, dacă în cazul unor fonetisme s-ar putea vorbi de o reacție a vorbitorilor față de anumite fenomene lingvistice pe care le atribuie normei „rustice”, populare sau dialectale (de pildă, reacția față de palatalizarea labialelor, în exemple ca *pibrit* sau *feruvimi*, pentru *chibrit* și *heruvimi*) [21], e mai greu de invocat o astfel de reacție în cazul unor fenomene morfologice sau sintactice (ca de pildă în situațiile de pseudoadjectivizări: *noi-născuți*, *pepeni grozavi de buni* etc.), unde nu avem a face cu o distanțare față de „exprimarea ne-orășenească”, ci, evident, cu efortul de a satisface normele limbii literare, cumulat cu „teamă de a nu greși” [22]. Pentru a putea păstra termenul de *hiperurbanism* trebuie, deci, să-i oferim o accepție mai largă, care să acopere toate cazurile de hipercorectitudine lingvistică (așa cum procedează, de pildă, Iorgu Iordan, care îl utilizează cu referire nu doar la fapte fonetice, ci și gramaticale și lexicale [23]) și să trecem în

plan secund semnificația inițială, etimologică, întemeiată pe opoziția urban / rural (cf. Hristea, *Probleme*, p. 279-280).

Din exemplele oferite de Iordan, reiese că esența fenomenului pe care acesta îl numește *hiperurbanism lexical* se confundă, până la un punct, pe de o parte, cu problema excesului de neologisme, iar, pe de altă parte, cu problema adecvării cuvântului la specificul stilistic al discursului / textului [24]. Nevoia de diferențiere diastatică are ca efect „hiperurbanizarea lexicală”, care, uneori, duce la încălcarea „normei socio-culturale” ce reglementează (față de norma lingvistică propriu-zisă), în plan lexical, motivația și funcția unui cuvânt în raport cu specificul unui anumit stil sau registru de limbă (cf. Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul*, p. 85). Dintre faptele enumerate de Iordan, ce reflectă atitudinea cultistă a vorbitorilor reținem [25]:

- utilizarea excesivă a adverbului (și adjectivului) **suficient**, pentru *destul* sau *de ajuns*, chiar în legătură cu banale activități cotidiene, ca dormitul, mâncatul etc.:

*Bebeluşul tău mănâncă **suficient**?* (www.nou-nascuti.ro).

*A avut noroc cu Târgul Țăranului de la Piața Amzei, unde nevasta, împărțită între spital și tarabă, a reușit să vândă **suficientă** brânză cât să țină stâna pe picioare* (slowfoodromania.blogspot.com).

*La un moment dat venise unul lângă ele, care era **suficient** de beat încât să nu-i pese cu cine dracu' dansează* (nebulosa.info).

- preferința pentru adjectivul **difil**, în loc de *greu* (în condiții foarte asemănătoare cu *suficient*):

*O familie cu situație **difilă** va cere sprijin financiar* (www.facebook.com).

*Cât de **difilă** este trecerea în clasa a V-a?* (www.calificativ.ro)

*Creșea, o alegere **difilă**?* (www.mami.ro).

- **a deceda / decedat** pentru *a muri / mort*:

*Rămășițele unui cuplu **decedat** în epoca războiului troian, descoperite în Turcia* (www.monitorulexpres.ro).

*Problemele la ferma din Cenei a Smithfield au apărut în urmă cu mai bine de două săptămâni când peste 7000 de porci **au decedat** în numai câteva zile* (www.gandul.info).

*În unele părți, îndeosebi în Ardeal, partea finală a predicii la înmormântare are niște inovații, care accentuează despărțirea **decedatului** de familia sa și de cei prezenți. Astfel, unii preoți, impresionați de popularitatea bocetelor, prin care se dialoghează cu mortul, au adoptat metoda, diversificând procedeul: preotul se transpune în locul **decedatului**, vorbește la persoana I singular, și dă familiei sfaturi, îndrumări sau își cere iertare* (www.ziarullumina.ro).

*Atât animalele **decedate**, cât și probele identificate la fața locului au fost ridicate de către reprezentanții D.S.V. în vederea efectuării analizelor* (2008.informatia.ro).

- pronumele personal **dânsul**, simțit ca „mai politicos” decât *el*, este preferat de unii vorbitori dintr-un fals sentiment cultist, dar și din dorința de a fi politicoși [26]:

*În cadrul audierii de la Strasbourg pentru postul de Comisar pentru comerț, Catherine Ashton a pus accentul pe importanța unui comerț „liber și just”. **Dânsa** a declarat că va face tot posibilul pentru a ajunge la o concluzie în ceea ce privește runda de dezvoltare de la Doha* (www.europarl.europa.eu).

*Dar un adevărat politician este domnul Nastase. **Dânsul** e politician, nu discut* (www.romanalibera.ro).

- **a suportă** pentru *a suferi*:

*... pacienta **a suportat** o intervenție de îndepărtare a ovarelor* (www.cugetliber.ro).

*Aceste schimbări sunt determinate de modificările pe care organismul militar le **suportase** sub controlul consilierilor sovietici* (www.presamil.ro).

*Codul rutier **a suportat** din nou modificări!* (www.reno.ro).

*Predecesorul meu, Ivan Ivanovici, după o serie de scrisori anonime și de atacuri, care nu erau decât niste barfe la adresa sa, nu a rezistat și **a suportat** un atac de cord* (www.zdg.md).

*În prezent se creează o bază de date electronică. Potrivit generalului, pierderile **suportate** de Forțele Armate se ridică la 9 milioane oameni, iar pierderile totale **suportate** în anii de război sunt estimate de 26 milioane 600 de mii de oameni* (<http://romanian.ruvr.ru>).

- **a solicita** pentru a cere:

Cei 24 de inspectori **au solicitat** să revină la catedră, renunțând de bunăvoie la funcții (www.evenimentul.ro).

Am informat direcția școlii și profesorii despre acțiunile pe care vrem să le întreprindem și **le-am solicitat** sfatul și ajutorul (www.youngreporters.org).

Referitor la solicitarea țăranilor privind demisia sa, Victor Dumitru a precizat că "fiecare persoană solicită ceea ce vrea" (www.infoportal.ro).

De câteva zile, în Piața Centrală, lângă un chioșc de vânzare a ziarelor, stă maica Maria Istrate, de la Mânăstirea Moisa, comuna Boroaia (județul Suceava), și **solicită** mila trecătorilor (www.evenimentul.ro).

- **a realiza** pentru a înțelege, a-și da seama, a deveni conștient (de ceva):

Economistul-sef al FMI: Europa **nu realizeaza** încă amploarea crizei (ro.newspeg.com).

Am realizat că am prieteni adevărați (ioana-magazin.blogspot.com).

Dacă bătrânii **realizau** că sunt înșelați și încercau să opună rezistență erau, în cel mai bun caz, ținuți cu forța pe un scaun (www.evz.ro).

Desigur, s-ar mai putea da multe alte exemple de „hiperurbanisme lexicale”, respectiv de situații în care anumite cuvinte (de regulă, neologisme) sunt preferate în locul altora, simțite ca banale sau mai puțin elegante, deci inadecvate într-un context determinat, în care preocuparea pentru exprimarea îngrijită, cultivată este predominantă. Iată numai câteva astfel de exemple:

- **a debuta** pentru a începe:

Dedicată iubitei, "muzei" și "luminii călăuzitoare", piesa **debutează** cu un rock progresiv și se termină cu o atmosferă de șansonetă (bucuresti.24fun.ro)

Etapa **debutează** la Buzău. Gloria Buzău și Ceahlăulul Piatra-Neamț se confruntă astăzi, de la ora 13.00, în uvertura (sic!) etapei cu numărul 19 (www.ziare.com).

- **a demara** pentru a începe:

Angajații de la Spații Verzi **au demarat** curățenia de toamnă (ziaregratis.ro).

Asociația Română de Minifotbal și Lider Sport, începând cu data de 20 august 2009, **au demarat** înscrierile pentru Campionatul Municipal de Minifotbal pentru Amatori - Liga Bergembier (www.lidersport.ro/).

- **a se derula** pentru a se desfășura, a se petrece, a avea loc:

În perioada 8-14 decembrie 2008 **se derulează** a patra a ediție a Săptămânii de Creaționism (mersulvremurilor.ro).

Andra a filmat un nou videoclip: "Rămâi cu mine" - Filmările **s-au derulat** în două locații de platou și o locație de exterior mai specială: o biserică... (news.softpedia.com).

- **a (-și) adjudeca** pentru a câștiga

Cristina Hirici **și-a adjudecat** primul set destul de ușor câștigându-l cu scorul de 11-5 (sport.muscel.ro).

Vladimir Putin **își adjudecase** al doilea mandat cu o majoritate zdrobitoare (bbc.co.uk).

- **a servi** pentru a mânca / a bea:

Am servit cașcaval pane cu cartofi prăjiți, respectiv aripioare picante cu cartofi gratinați la cuptor (arashi.blosone.ro).

Cât timp comisia s-a retras, consilierii rămași în sală au primit colindul celor de la Corul Filarmonicii, alături de care **au servit** și un pahar de șampanie (www.ziaruldemures.ro).

- **locație** pentru loc, amplasament, poziție, situație:

Predealul este **locația** ideală unde vă invităm să vă instalați tabăra atunci când doriți să mergeți la schi sau în drumeții montane (<http://vila-select.ro>).

În curând aici veți găsi **locațiile** disponibile pentru reclama dumneavoastră (www.promptid.ro).

3. Concluzii

Descrisă, de cele mai multe ori, doar ca un tip de abatere lingvistică, hipercorectitudinea rămâne unul dintre cele mai interesante fenomene, care pune în evidență o serie de realități ale funcționării limbajului, cum ar fi libertatea vorbitorului, care poate opta între mai multe posibilități de realizare a unui fapt de limbă, importanța analogiei în actul lingvistic,

intervenția factorului conștient în gestionarea materialului lingvistic, importanța determinărilor psiho-sociale în procesul de inovare – adoptare a unui model lingvistic etc.

„[...] hipercorectitudinea este un fenomen creator de limbă. Deși multe dintre formele care apar astfel sunt respinse de norma literară, acest fenomen reprezintă una dintre sursele importante prin care limba obține rezultate asupra cărora vorbitorii își exprimă opțiunile. Hipercorectitudinea este una dintre formele esențiale prin care limba se află în mișcare evolutivă. Ea este un indice care dă seama de caracterul social al limbii. Importanța ei nu stă atât în faptul că ar furniza limbii forme viabile, cât în aceea că este o formă prin care evoluția ei se exercită” (Gafton, *Hipercorectitudinea*, p. 9).

NOTE

- [1] Pentru definirea conceptului și tipologie, vezi Hristea, *Hipercorectitudinea*, p. 171-180 și, de asemenea, Idem, *Probleme*, p. 277-315; pentru cauzele fenomenului și condițiile în care se produce, ca și pentru bibliografia problemei, vezi, mai ales, Gafton, *Hipercorectitudinea*.
- [2] Adesea, fenomenul hipercorectitudinii a fost tratat chiar ca un tip de analogie nesistematică.
- [3] Deși prefixul *hiper-* înseamnă, în general, „foarte”, „excesiv de”, hipercorectitudinea nu este o corectitudine dusă la extrem, ci o abatere.
- [4] Cf. și fr. *hyperurbanisme, hyperdialectisme, hypercorrection*; germ. *Hyperkorrektur, Hyperkorrektheit, Hyperkorrekte Sprachformen, Überentäusserung*; engl. *hypercorrection, hyperurbanism, hyperforeignism, overcompensation* etc.
- [5] Alexandru Gafton face observația că „perspectiva sociolingvistică, una dominantă, este, sub o formă sau alta, omniprezentă în toate situațiile de hipercorectitudine, la orice nivel ar apărea fenomenul a cărui esență o constituie” (Gafton, *Hipercorectitudinea*, p. 59). Lingvistul ieșean atrage atenția asupra faptului că vorbitorul nu este un participant pasiv la actul comunicării. El nu doar are capacitatea de percepție, analiză și producere a sunetelor, ci poate sesiza diferențele la contactul cu o altă normă și își poate orienta discursul către și în funcție de receptor, atunci când, în urma comparării celor două norme, se pot semnaliza diferențe semnificative, care se cer estompate sau reduse.
- [6] Așa cum remarca Iorgu Iordan, corolarul acestei „temeri” legate de posibilitatea de a greși este „voința de mai bine”, care se poate manifesta în mai multe direcții: „Deseori, sunt sigur că teama este aproape inexistentă, ceea ce înseamnă că rămâne numai dorința de a vorbi corect, ba chiar frumos, elegant și distins” (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 310).
- [7] „După observarea destul de atentă a normei către care tinde, vorbitorul începe să construiască raționamente bazate pe analogii pentru toate situațiile (contextele) cu care se confruntă” (Ibid., p. 31).
- [8] Theodor Hristea, de pildă, are în vedere, ca principale aspecte ale hipercorectitudinii, doar hipercorectitudinea grafică, fonetică, morfologică și sintactică (Hristea, *Probleme*, p. 292). Nici în *DȘL* (s.v.) nu găsim oferite exemple decât pentru hipercorectitudinile de natură fonetică și gramaticală, iar în *ELR* (s.v.), deși se specifică faptul că hipercorectitudinea se manifestă și în domeniul formării cuvintelor, exemplele oferite sunt puține și nu lipsite de ambiguități, aflându-se mai degrabă în sfera hipercorectitudinilor fonetice.
- [9] Prin abstractizare și generalizare, termenul *anticameră* a ajuns astăzi să însemne, între altele, și locul unde te pregătești înainte, în vederea pătrunderii într-o anumită zonă de interes.
- [10] Exemplele pe care le oferim în lucrare, culese, în majoritatea lor, de pe internet, păstrează particularitățile (orto)grafice originale.
- [11] Ceea ce ar însemna că aici (spre deosebire de *anticameră*) prefixul *anti-* a fost „tradus” prin *ante-*.
- [12] *CDDE* avansează ipoteza unui **nautare*, derivat din *nauta* „navigator, corăbier” (cf. și Densusianu, *ILR*, II, p. 316).
- [13] Interesant este că, atât la Pușcariu, dar mai ales la Tiktin, apar notate cu un singur *n* ca normă și alte cuvinte derivate cu prefixul *în-* și care și astăzi sunt scrise cu literă dublă: *înădi, înebuni, înegri, înegura, înoda, înoi, înopta, înora* ș.a.
- [14] *DA* consideră că *ainte* este un rezultat normal din punct de vedere fonetic; *CDDE* explică trecerea lui *i* la *a* (**ainte* > *ainte*) prin poziția atonă pe care o avea uneori în frază (cf. it. *avanti*, prov. *avan*, fr. *avant*, cat. *abantes*).
- [15] După *DA*, este însă vorba de o contaminare a lui *ainte* cu *îninte* < *in ante*.

- [16] Desigur, fonetismele fără *î* inițial pot rezulta și din căderea accidentală a acestui sunet, în vorbirea neglijentă, în tempo rapid sau în fonetică sintactică: „Foaie verde bob și linte / Să jucăm sârbanainte” (Folclor); „De la lume adunate și-napoi la lume date” (Folclor); „Potop e-napoi și nainte” (Bacovia); „Fii cuminte ca-nainte, nu fi prost precum ai fost” (Folclor); „Are gâtul foarte-nalt / Și picioarele cam lungi / Dacă vrei să-i dai o floare / E cam greu la ea s-ajungi” (Folclor).
- [17] Grafiile analogice *înnainte*, *înnapoi*, *înnalt* se întâlnesc și în textele literare, începând cu secolul al XVI-lea. În *Liturghierul* lui Coresi (1570), de exemplu, apare forma *înnainte*: „[D]e ceaste puse *înnainte* și sfințite ci/nstitele darure, Domnului să ne rugă/m (fragment reprodus după ediția *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, Editura Academiei R.S.R., București, 1969, p. 144). Chiar și mai târziu, în secolului XX, putem întâlni astfel de grafii. Nicolae Iorga, de pildă, scrie în mod consecvent *înnainte*, *înnapoi*, *înnalt*, *înnălța*, *înnălțime* (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, 1908).
- [18] Cf. Toma, *LRC*, p. 138: „Căutarea cu orice preț a unor termeni «culți», «radicali» și evitarea cuvintelor obișnuite, considerate «banale», inclusiv în contexte care nu solicită aceste exigențe, este denumită **cultism** și reprezintă o deficiență de exprimare”.
- [19] În lingvistica românească, termenul a fost impus în special prin studiile lui Iorgu Iordan și Sextil Pușcariu. În lingvistica românească, termenul a fost impus în special prin studiile lui Iorgu Iordan și Sextil Pușcariu.
- [20] Cf. Sextil Pușcariu, *Privire*, p. 178, care vede în *hiperurbanisme* „cazuri de exces de zel în prefacerea rostirii țărănești în rostire orășenească”. Cu aceeași accepție întâlnim termenul și la Vendryes, *Le langage*, p. 59: „On appelle hyperurbanisme l'excess auquel entraînent le souci de la correction, quand on se pique de beau langage. Un paysan d'Italie, voulant parler le latin de Rome et sachant qu'à un *o* long de son dialecte correspondait souvent la diphtongue *au* dans le langage de la capitale, disait *plaustrum* pour *plostrum*, *cauda* pour *coda*, *plaudere* pour *plodere*; c'est un *hyperurbanisme*”.
- [21] Particularitățile fonetice sunt, de altfel, cele mai „stridente” fenomene care determină opoziția dintre dialecte, sau dintre acestea și limba literară. Totodată, anumite trăsături fonetice fac să se vorbească, de pildă, despre un „accent” moldovean, bănățean etc.
- [22] „Este indiscutabil că, în conștiința celor mai mulți vorbitori, e vie nu opoziția dintre vorbirea orășenească și cea rurală, ci dintre ceea ce numim «literar» și «neliterar». De aceea și eforturile conștiente ale subiecților vorbitoare sunt îndreptate în direcția conformării față de limba literară și nu față de vorbirea din mediul citadin” (Hristea, *Probleme*, p. 281).
- [23] „În mod obișnuit, dacă nu cumva chiar exclusiv, se folosește termenul hiperurbanism, înlocuit în vremea din urmă tot mai frecvent prin hipercorectitudine, când e vorba de fenomene fonetice sau, mult mai rar, gramaticale. Eu cred că el poate fi întrebuințat și în legătură cu unele fapte lexicale” (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 310).
- [24] Fiind de domeniul lexicologiei normative, „adecvarea cuvântului la specificul stilistic al textului este o exigență de rafinament a selecției lexicale [...]. **Diferențierea** (sau **marcarea**) stilistică se produce pe mai multe axe: niveluri sau registre stilistice, stiluri funcționale, domenii profesionale, axa temporală, răspândirea teritorială, raportarea la normele literare, frecvența utilizării cuvântului, atitudinea afectivă” (Toma, *LRC*, p. 139).
- [25] Exemplele au fost selectate de noi și provin, în general, din resurse online.
- [26] De aici și interpretarea, falsă, a acestui pronume ca fiind „de politețe”. În realitate, *dânsul* este pronume personal și poate fi folosit atât în legătură cu persoane, cât și cu alte categorii de „animate”, și chiar cu lucruri. De altfel, în Moldova pronumele *dânsul* e folosit în mod curent cu referire la animate non-umane sau inanimate („dânsa” poate fi, de pildă, vaca pe care o mulge țăranul, dar și funia cu care o leagă).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Coteanu, Ion, Wald, Lucia (redactori responsabili), (1981), *Semantică și semiotică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- ***(1978), *Formarea cuvintelor în limba română*, (FCLR. Prefixele), vol. II *Prefixele*, Editura Academiei, București.
- ***(2007), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, (CLR), , coordonator Magdalena Popescu-Marin, Editura Academiei Române, București.
- Gafton, Alexandru, (2000), *Hipercorectitudinea. Abordare fonetico-fonologică din perspectivă diacronică și cu aplicare la palatalizarea labialelor și la velarizare*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Hristea, Theodor (1962), *Conceptul de hipercorectitudine*, în LR, XI, nr.2.

Hristea, Theodor (1968), *Probleme de etimologie*, Editura Științifică, București.
 Hristea, Theodor, (coord.) (1984), *Sinteze de limba română*, ediția a treia, revăzută și din nou îmbogățită, Editura Albatros, București.
 Iordan, Iorgu, *Hiperurbanisme lexicale*, în Coteanu – Wald (1981), *Semantică*, p. 310-314.
 Pușcariu, Sextil (1976), *Limba română*, vol. I *Privire generală*, Editura Minerva, București.
 Stoichițoiu-Ichim, Adriana (2001), *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*, Editura ALL Educational, București.
 Toma, Ion (2001), *Limba română contemporană. Privire generală*, Editura Niculescu, București.
 Vendryes, J. (1921), *Le langage. Introduction linguistique a l'histoire*, La Renaissance du Livre, Paris.

Dicționare. Surse

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu (2003), *Dicționarul etimologic al limbii române. 1. Elemente latine A – Putea*, Editura Paralela 45, București.
 Ciorănescu, DER = Alexandru Ciorănescu (2001), *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., București.
 Densusianu, ILR = Ovid Densusianu (1961), *Istoria limbii române*, editată de J. Byck, vol. I, II, București.
 DA = ***(1913-1949), *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, A – De și F – Lojniță, București.
 DOOM 2 = ***(2005), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, București.
 DȘL = Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan (2001), *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București.
 DVL = ***(2008), *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române*, studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, București.
 Bobb, *Dicționar* = (1822-1823), *Dictionariu rumanesc, lateinesc si unguresc*, dein orenduiala excellentii sale preosfintitului Ioan Bobb, vladeicul Fagarasului asediat si cu venitu cassi clerului typarit in doao tomuri, tom I A-L, tom II M-Z, in Clus, (versiune ebook, disponibilă la www.archive.org).
 Laurian-Massim, DLR = (1876) *Dicționarul limbei române*, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect de A.T. Laurian și I.C. Massim, București, tom. I, 1871, tom. II (colaboratori Iosif Hodoș și G. Barițiu).
Lexiconul budan = (1825), *Lesicon românescu-lătinescu-ungurescu-nemțescu*, Buda, (versiune ebook, disponibilă la www.archive.org).
 MDN = Florin Marcu (2000), *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., București.
 Pușcariu, EW = Sextil Pușcariu (1905), *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Haidelberg.
 Tiktin, DRG = H. Tiktin (1998), *Dicționar român-german*, 4 vol., ediție anastatică coordonată de Paul Miron, Editura Paideia, București.

RÉSUMÉ

CONSIDÉRATIONS SUR L'HYPERCORRECTITUDE (angl.) LEXICALE

Le but de cet article est de traiter la hypercorrectitude (angl.) lexicale, un type de correctitude qui est moins étudié dans la littérature de spécialité. Ses effets se produisent dans le domaine de la formation des mots. Un aspect intéressant de la hypercorrectitude (angl.) lexicale est représenté par ce qu' on appelle le hyperurbanisme lexical qui, en général, désigne le cultisme de certains locuteurs, manifestée par un certain excès de néologismes, souvent inappropriée dans la situation de communication et motivée par la préoccupation de s' exprimer d' une manière soignée et élevée.

Mots clés : correction lexicale, hyperurbanisme lexical, cultisme.